

KONYA

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

Halkevleri için bir kongre lâzımdır.	M. M. Koner
30 Ağustos	M. Ş. Altan
Müsbet ilme doğru	Dr. R. S. Gürsey
Konyada Musiki	M. R. Kösemihal
Mevlâna'nın Ressamları	Ş. Uzluk
Lozan ve Montrö	M. Ş. Altan
Hızır bey hayatı ve eserleri	A. Erdoğan
Konya tarihinin romantik devirleri	N. F. Baştaç
Realist şiir niçin olmaz	M. S. Onat
Âşık Hicranî	İ. A. Kendi
Meyvecilik ve ıslah çareleri.	H. Yardımcı
Sihhat ve spor	Sefer Erkan
Amatör sayfası	
Halkevi faaliyeti	

GÜZEL SANATLAR :

MEVLÂNA'NIN RESSAMLARI

Ş. UZLUK

13 üncü asır başlangıcına doğru Selçuki başşehri Konyada Mevlâna mensupları büyük bir kalabalık teşkil ediyordu. Derin zevkli manevî bir âlem içinde Halk ulu mürşidin saçtığı nurlu fikirler etrafında toplanıyordu. Daha o zamanlarda sofulardan bir zümre maddî bir âlemin ince ve geniş sanat örneklerini yaratmağa çalıştılar. En büyük bir sanatkâr ruhuyla Mevlâna sanatın nihayetsiz derinlikleri içinde şiir, musiki, sema gibi ruhî vecidlerle dervişlerini yeni bir âleme sürüklüyordu.

Bu sırada başlayan kuvvetli cereyan (1207/1273) Mevlâna'nın muakipleri zamanında Anadolu şehirlerinde ve hariç ülkelerde nüfuzunu ileri götürdü. Bilhassa, oğlu Sultan Veled (1225/1312) babasının fikirlerini bir tarikat halinde ortaya çıkardı. Âyin ve usullerini tayin etti. Mevlâna âşıkları her tarafta mevlevihaneler uyandırdılar.

İlim adamlarından ehliyetli olanlar pir ocağında Mevlâna'nın nutuklarını işliyor, ikrar veren canlara seyir ve sülûk talim ediyorlardı. Her Mevlevihane maddî ve manevî mensuplarıyla İslâm ve Türk medeniyetine büyük muavenette bulunuyordu. Sanat ve ilim erbabı rahiplerin hıristiyan medeniyetine olan iyiliği gibi Mevlevî ilim ve sanat adamları da Müslüman Türklüğün yolunda faaliyet yapıyorlardı. Edebiyat ve sanayiın bütün şubeleri bu feyizli ocaklarda gösterilmekte idi.

18 inci asra kadar, bu kibar ve asil tarikat evlerinde yüzlerce âlim, şâir, hattat, müzehhip, ressam, musikişinas, mücellid, oymacı tabip dervişler manevî feyizlerini maddî hünelerle tamamladılar. Türk resim hayatında başlarında altunî sikkeleri, arkalarında yırt-

maçlı hırkalarile bir mevleviler yeri var. O zengin marifet dünyasının ben burada yalnız ressamalarını bildirmeğe kendimi veriyorum. Dağınık duran, bazan kütüphanelerin köşelerine atılmış Mevlevî eserlerini bir bir senelerce aradım.

. Bazan bir renk âlemi, bazan bir hat, bir oyma bediası için seve seve günlerimi bağışladım. Onları derin bir aşkın verdiği hazlarla topladım. Bu engin âlemin ruhî heyecanlarını her Türke tattirmek için onu yüze veriyorum. İncelemelerimde kendisinden yardım gördüğüm V. Çelebi, Galata Mevlevihanesi Şeyhi A. Celâleddin, Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi merhum A. Baki, N. Uzluk, merhum muallim İ. Mahvi, İstanbul umumî kütüphane müdürü merhum İ. Saip, İbnülemin M. Kemal, merhum Bursalı M. Tahire burada teşekkürlerimi bir defa daha tekrarlıyorum.

I. SELÇUKİLER DEVRİ:

Konyada Mevlâna ve mensupları. Mevlevî dervişlerden ressamlar. Portreci Aynîddevei Rumi. Hayatı ve sanat faaliyetleri. Fresk ressamı Bedreddin Yavaş, çalışma yolu ve eserleri. Dekor ressamı. Alâeddin Sıryanuşun resimde ve ilimde mevcudiyeti. Dekor ressamı ve Portreci Kalıyanülkünevi. Yaptığı eserler. Çıraklarından Konyalı ressam Ahmed. Tezyinat [ressamı Hacıülmevlevî ve eserleri.

İslâm ve Türk dünyasının bu isim hanedanı (625/1224) Konya'ya yerleştikten sonra, büyük ikramlar, hürmetler görüyordu. Başta Sultan Alâeddin (1216/1237) olarak sarây erkânı, şehrin yüze gelenleri kendisine bende oluyorlardı. Sultanül ülemanın (1155/1230) vefatından sonra irşat makamında oğlu Mevlâna Celâleddin bulunuyordu. Pederi hayatında ve ondan sonra ehillerden kemale ermiş atasının yolunda gidiyordu. Onun gibi, halka pek sûzişli vaızlar, nasihatlar ediyordu.

Konyada ilk iskolâstik medrese ilmiyatı başlıyarak tasavvuf cereyanıyla birlikte ilerliyordu. Mevlâna tarafından takip edilen vahdeti vucut nazariyesi halk arasında müntesipler buluyor, çok kimşeler bu açık ve parlak yolu kabul etmekte uzak kalmıyordu. Vaktin Padişahı bile sohbetlerine devam etmeği bir şeref ve feyiz alma biliyordu. Mubarek ağzından Tanrı kelâmlarını işitmek için her taraftan köme köme insanlar geliyordu. Yüzleri aşan müritler arasında bir çok hüner sahibi erler bulunmakta idi. (1)

(1) Bu muhtelif meslek sahiplerini pek kıymetli görgüsüyle V. Çelebi, N. Uzluk, A. Avni, R. Yekta, M. Bahari, İ. Mahvi tetkik etmişlerdir. Her birinin kendi şubesindeki çalışması yayıma çıktıktan sonra mevlevîliğin Türk-İslâm kültüründeki hizmetleri tamamilen aydınlatılacaktır.

Muhtelif tabakalara mensup ve kalpleri ilâhî bir vecdile yanan bu enğin ruhlu âşıklardan Konyada bir sanat âlemi teşekkül etmişti. Hattat, ressam, mimar, musikîşinas, şâir ve tabiplerden mürekkep olan bu âlemin Türk sanatında pek üstün bir mevkiî vardı. menakiplerin bildirmelerine göre: Aynüddeve-i-Rumî o zamanın meşhur portrecilerinden biridir. Hayat ve eserleri hakkındaki kayıtları okuyacak olursak kendisinin o devrin pek yüksek bir sanatkârı olduğunu göreceğiz. Bilhassa, Eflâkî (V.144) mevcut sanatkâra ait haberler, benim bu uğurdaki düşünce ve kanaatlerimi tamamiyle tastik etmektedir.

Meselâ:

مکر دران عهد نقاشی بود که در صورتگری و تصویر مصورات مائى ثانی بود و در فن خودمانی را در نقاشی
مافرومانی می گفت و اورا عین الدوله روی گفتندی اورا شرفیهاداده اشارت کرد که تا صورت مولانا در طبعی
کاغذ رسمی..

Bu cümleler, onun sanattaki mevkiini ve elinde büyük bir hüneri olduğunu anlatmaktadır. Vakıa, yaptığı eserlerden zamanımıza kadar kalmışları. maalesef yoktur. Bununla beraber, sanatkâra ait bir eserin kopyası bugün koleksiyonumda mevcut bulunmaktadır. Bilhassa, mezkûr vesikanın mütemmim örnekleri üzerine Eflâkî de geniş ölçüde bildirişler vardı.

Eflâkî deki diğer malûmata göre: Aynüddeve'nin Rumî ek isminden Konya veya civarı şehirlerden birinde dünyaya gelmiş olması anlaşılıyor. Bilhassa, resim tahsilini Konya mektebine mensup üstadlardan biri yanında yapmış olması kabildir. Meselâ: (1237/1245) tarihinde resimde pek ilerde kuvveti olduğunu anlıyoruz. Bu tarihte sanatkâr saray mensupları arasında bulunuyor, fakat onun Mevlâna ya intisabı her halde bu zamanda vardı. Çünkü, kendisini Mevlânanın portresini yapmak için memur edenlerin Mevlâna ile pek sıkı münasebetleri çoktan başlamış bulunuyordu.

Eflâkî bu uğurdaki faaliyetleri şu suretle tasvir etmektedir. Selçukî padişahlarından Keyhüsrev II. 1236/1246) nın Gürcü hatun "کریجی خاتون" adında bir kızı vardı. Bu Kadın Vezir Müinüddin Pervanenin karısı oluyordu. Gerek kocasının ve gerek kendisinin ilme ve tasavvufa çok merakları vardı. Hattâ bir çok defalar kendi saraylarına Mevlânayı davet eder ve sohbetlerine devam ederlerdi. O tarihte maalesef bunun yılını doğru bir surette tayin etmek pek güçtür. Müinüddin Pervane vazife ile Kayseride bulunuyordu. (2)

(2) Gürcü hatun ve Müinüddini Pervane hakkında tarihî kaynaklarda pek çok izahlar vardır. Bilhassa; H. Hüsameddin (Amasya tarihi cild. 1,2 S. 413,450) H. Etem ve A. Tevhidin tarih encümeni mecmualarında Müinüddini Pervane başlıklı makalelerini okuyabilirsiniz.

Gürcü hatun da onun yanına gitmek istedi. Fakat, kısa bir zaman için bile olsa Mevlânadan uzak kalacağını düşünüyordu. Lâkin, bu kederini azaltmak için bir çareye başvurdu. O da, sarayın ressamı Aynüddeve'yi bir kaç memurla Mevlâna'nın yanına göndermek ve bir portresini yaptırmak fikri idi. Bir gün Aynüddeveyi bir kaç saray memur ile bu vazifeyi yapmağa davet etti. Aynüddeve, bu işi yapmak için Mevlâna'nın huzuruna çıktı. Bir şey söylemeden Mevlâna'nın yanında başkesmiş ayak üzeri duruyordu. Mevlâna, sanatkârın ne maksat üzerine ziyaret ettiğini anladı ve kendisine şu sözlerle ziyaret sebeplerini açık etti:

Resmimi çıkarmak isteyorsun. Eğer kadir isen çıkar dedi. Bu söz üzerine Aynüddeve Mevlâna'nın ayak üzeri poz almasını, kendisinden rica etti. Ve resmini çizmeğe başladı. Bir tabaka kâğıt üzerine gayet lâtif bir suret nakşetti. İkinci defa baktı, başka türlü gördü. Başka bir tabakaya daha bir resim vurdu. O da bittikten sonra yine başka bir şekil göründü. Bu suretle muhtelif görünüşleri veren yirmi suret yazdı. Bunun üstüne ressamın hayretini gören Mevlâna, hemen şu gazele başladı:

کی بینم صراحتان که منم	آچه بی رنگ و بی نشان که منم
کومیان اندرین میان که منم	کفتی اسرار در میان آور
استجین ساکن زوان که منم	کی شود این روان من ساکن
بو العجب بحر بی کران که منم	بحر من غرقه کشت هم در خویش
کاین کین دوکم شد در آن جهان که منم	این جهان و آن جهان صراحت طلب
طرفه بی سود بی زبان که منم	فارغ از سودم و زبان چو عدم
عین چه بود درین عیان که منم	کفتم ای جان تو عین مای کفتم
در زبان نامدست ان که منم	کفتم آنی بکفتم های خموش
ایت کویان بی زبان که منم	کفتم اندر زبان چو در نامد
ایت بی پای با روان که منم	می شدم در فنا چومه بی پای
در چنین ظاهر نهان که منم	بانک آمد چه می دوی نیکر
نادره بحر و کنج کان که منم	شمس تبریز را که دیدم من

Ah ben ne kadar renksiz ve nam-ü- nişanesiz bir adam imişim. Yani, kim ve ne olduğunun anlaşılması ne kadar güç bir adam imişim! Ben kendimi olduğum gibi nasıl görebilirim! :

Bana: gizli şeyleri ortaya koy diyorsun. Benim bulduğum bu yerde orta neresidir bilmiyorum.

Ben, böyle hem sâkin görünür hem yürür iken (yâni hem sü-

kûnette hem harekette iken) benim ruhum nasıl sükûnet bulur?

Benim denizim kendinde gark olup gitti; ben ne acayip ve ucu bucağı bulunmaz bir deniz imişim!

Bu cihanda ve o bir cihanda beni sorup arama (yâni bu iki dünyada da beni isteme) Çünkü benim bulunduğum cihanda bunların her ikisi de kayıp ve mahvolup gitmiştir.

Ben, adem gibi faydadan da *zarardan da müberrayım*. Ben ne kârı, ne zararı olan ne garip bir adamım. (Ben kârı da zararı da olmayan ne garip bir adamım!)

Ona şöyle dedim: Ey ruhum, sen bizim aynımız ve kendimizsin. Şöyle cevap verdi: Ben böyle apaçık ve ayan iken aynın ne hükümü olur.?

Ben ona: Sen o musun? deyince: Aman, sus! Benim ne olduğum daha dile gelmemiştir. Yani daha ne söylenilmiş ne anlaşılmalıdır dedi.

Yine ona: Evet lisanla söylenilmemiştir, lâkin işte sen, dil ile söylemeğe ihtiyaç olmaksızın: o, benim! demektesin dedim.

Ay gibi ayaksız olarak fenaya doğru yürüyüp gidiyordum; işte hem ayaksızım hem koşmaktayım, buna sen ne dersin?

Nâgihan kulağıma şöyle bir ses geldi: Niçin koşuyorsun? Bak sana bana ki hem gizliyim hem ayânım. Buna ne dersin?

Şemsi Tebriziye mülâki olduktan sonra artık ben ancak denizlerde bulunan nevadirden ve madenlerde ele geçen hazâyinden sayılırım. (3)

Eflakî, bu halden pek mütehassis olan sanatkârın geçirdiği heyecanları anlatırken Aynüddevenin hayretinden kalemlerini kırdığını ve dışarıya çıktığını kaydediyor. Vakıa, Mevlâna gibi büyük bir dâhinin bu ânlarda müteaddit Mimik hareketleri yapmış olması pek kabildir. Fakat şu noktayı da kat'iyen unutmamak lâzımdır ki, yapılan resimler şayet Mevlâna'ya benzememiş olsaydı Eflâkinin fikri âksine Aynüddevenin resimleri Gürcü hatuna götürmesine lüzum kalmazdı. Binaenaleyh, resimler bir hatıra olarak daima saklanabilecek bir benzerliği taşıyordu.

Onun içindir ki Aynüddeve Gürcü hatunun emrini muvaffakiyetle yerine getirdi ve 20 resmi hatuna teslim etti. Gürcü hatun, resimleri bir sandığa koydu ve beraberinde Kayseriye götürdü.

(3) Bu gazeli aziz dostum Hüseyin Daniş ölümünden bir kaç gün evvel Türkçeye çevirmişti. Bir çok kıymetli eserler kazandırdığı Türklüğe en son bir hediyesi olmuştur. Mevlâna'nın yâni suyu hürmetine içlediği bu iyiliğinden adını burada rahmetle yadediyorum.

Eflâkî resimlerin ne kadar müddet içinde yapıldığını söylemiyor yalınız onların kâğıt üzerine yapıldığını ve siyah kalemle çizildiğini işaret ediyor. Gürcü hatun, Mevlânaya hasret çektiği zamanlarda bu resimlere bakardı. Bu suretle derin özleyişlerini gidermeğe çalışırdı. Sanatkâr, bundan sonra ikinci bir eser olarak Mevlâna'nın Başneyzeni Hamza Dedenin bir portresini vucuda getirmiştir. 4)

Bu eserin de ne zaman vucuda getirildiği malûm olmamakla beraber Mevlânanın sağlığında işlendiği gayet muhakkaktır. Çünkü Hamzadede Mevlâna hayatta bulunduğu zamanda vefat etmiştir. Hattâ öldüğünde, Mevlâna kendi elile onu mezarına götürmüştür. Bu hususta gerek Eflâkî ve gerek onun tercümesi Mesnevihan *Mahmut dede* sevakıbinde kâfi derecede izahat vardır. Binâenaleyh dedenin hayatını böylece belli ettikten sonra mezkûr eserin bugün meydana olmadığını ve fakat ancak mezkûr resimden Hasıp dede tarafından yapılmış bir kopyasının koleksiyonumda olduğunu haber veririm.

Bendeki bu kopyaya göre: resim, Hamza dedeyi ayak üzeri pozunda göstermektedir. Büyüklüğü 20×15 sm. dir. Resimdeki renkler ve kıyafet Selçukî devrini pek açık bir surette belli etmektedir. Bilhassa, çizgi ve renk itibariyle pek iyi bir teknik taşıdığı gibi menazır kuvveti de pek üstün bir değere misal olmaktadır. Bununla beraber, kopya eden ressamın, mütemmim düşünceler de kopya esnasında ibraz etmiş olması pek mümkündür. Bilhassa bu mevcudiyet kıyafette pek açık bir halde bulunmaktadır.

Sonradan sanatkârı tamamen saraydan ayrılmış ve Mevlânaya bende olmuş görüyorum. Nitekim bu yıllarda resim kuvvetini daha ileri götürmek belki de diğer mektep tarzını etüd etmek maksadile İstanbulla müteaddit seyahatler iera ediyor. Hattâ, Eflâkî'nin Kaluyan ağzından naklettiği bu haberlerde onuncu seyahatinde bir sene kadar İstanbulda bir Manastırda papazın yanında hizmet ettiğini ve fakat bir gün mezkûr Manastırda Bizanslı bir nakkaşın İsa ve Meryem tablosunu birlikte Konyaya getirdiğini söylemektedir,

Kendisini epey bir zaman Konyada mensupları arasında görmeyen Mevlâna, nereden olduğunu sormuş Aynüddeve de mesleği anlattıktan sonra Mevlâna resmi görmek istemiş ve ressam derhal tabloyu Mevlânanın gözü önüne getirmiş koymuştur. Mevlâna, tabloyu uzun uzadıya inceledikten sonra pek güzel bir eser olduğunu

(4) Aynı sanatkârın başka bir ressam tarafından yapılmış bir portresi Ankarada Etnoğrafya müzesinde bulunmaktadır. Bu eser, koleksiyonumdaki portrenin pozunda değildir.

Aynüddeveye söylemiştir. Binenaleh, sanatkârın resim şubelerinde büyük bir kuvveti olduğu gibi portrecilikte de onlardan daha üstün olduğunu kabul edebilirim.

Fakat, çok acıklıdır ki ressamın bunlardan başka daha *ne gibi* eserlere sahip bulunduğu ve kendisinin kaç yılında vefat ettiği hakkında hiç bir vesikaya malik bulunmıyorum. Mevlâna türbesi civarında ve diğer mezarlıklarda kabrini kaç senedir aradığım halde bulmak kabil olmadı. Herhalde pek umuyorum ki hayatını sanat heyecanlarını Mevlânanın aşkıyle geçiren bu değerli Mevlevî ressamı belki de pirinin ruhunun dolaştığı Konya muhitinden uzakta yatmamaktadır. Fakat, nerede ve hangi kaybolmuş mezar taşının altındadır?

Şeyh Bedreddin Yavaş شيخ بدرالدين يواش المعروف بالقاش da Konya mektebi talebeleri Mevlevî ressamları arasında zikre şayan bir sanatkârdır. Hayatına dair mevlevî menbalarındaki bilgilere göre: Mevlâna hayatta iken kendilerine Konyada mürid olmuş, Mevlâna ve oğlu zamanında olmak üzere uzun bir hayat sürmüştür. Bedreddinin adı menakiplerde sık sık geçmektedir. Birçok hikâyeler ağzından zaptolunarak nakledilmektedir. Her halde onun da sanat hayatına Konyada başlamış olması ve bazı eserler vücuda getirdiği mezkûr vesikaların bahsetmelerile malûm olmaktadır. 5)

Bilhassa, sanatkâr resimde en çok duvar süsleriyle meşgul olarak bu uğurda pek zengin bir seri bırakmıştır. Meselâ: Bu eserlerden bazıları Hüsameddin Çelebinin şehir konağında ve Meramdaki bağ hümmam'ında bulunuyordu. Fakat bir çok aramalarıma rağmen bu eserlerden hiç bir örnek ortada değildir. Yalnız, Fresk şubesinin o devirde pek ziyade rağbet bulduğu ve gayet zengin eserler işlendiği müteferrik vesikalarda okunmaktadır. Hattâ buna benzeyen pek olgun bir seri dördüncü Kılınc Arslan'ın sarayında işlemişler pek yakın zamanlara kadar duruyordu.

Fakat, bu gün gerek son eserin ve gerekse Yavaş'ın işlediği nakışlar ortada olmadığı için sanat değerleri hakkında teferruatlı bildirişte bulunmak kabil değildir. Yalnız mezkûr resim çalışmasının Selçukiler vaktında eski Türklerin takip ettikleri bir işçilik dahilinde devam ettirildiğini işaret edebilirim. Sanatkârın Mevlâna türbesi (1273) dahilinde bazı iç resimleri işlemiş olması pek mümkündür. Çünkü, sanat-

(5) Eflâki de iki şeyh Bedreddin adı geçiyor. Her ikisi de Mevlâna'nın dervişlerinden bulunuyor. Fakat, obiri mimardır. (1273)de Mevlâna'nın üzerine kurulan türbeyi inşa etmiştir. Tafsilât almak için Mevlâna türbesi etüdüne bakabilirsiniz.

kâr Mevlâna'nın vefatı anlarında Konya'da bulunuyor ve orada yapılan bu sanâtî harekete iştirâk etmiş olması daima düşünülebilir.

Lâkir, mezkûr eserin de o günkü mevcudiyeti mütemmim bazı sanatkâr faaliyetlerle renk yönünden yenilikler kazanmış olmasına rağmen, esas ana çizgilerdeki mevcudiyetin Yavaş tarafından işlenmiş olabileceğini düşünüyorum. Bu ilk faaliyetini mimar Bedreddin ve Abdülvahit yanında icra etmiş olduğu kanaatini taşıyorum. Mezkûr eserdeki yenilikleri ayırmak suretile asıl eser hakkında düşüncelerimi söylemek istiyorsam sanatkârın çalıştığı branşta kuvvetli bir ressam olduğu ve bilhassa kuvvetli çizgilerin büyük bir olgunluk içinde daima gözleri kendine çektiği kuvvetle fark olanabilir.

Tamamile figürsüz bir mevzu işgal eden bu eserler, herhalde muasırları arasında pek iyi bir notla karşılanabilecek bir varlıktadır. O devir çini ve taşları üzerinde tesadüf ettiğim ufak ölçülü tek resimler düz ve düz olmayan yüzlerde daha büyük bir kalıp içinde terkip olmuşlardır. Bilhassa, bu izlerle sanatkârın resim şubesi yanında heykeltraş ve kabartma işçiliğine de vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Fakat, pek yazıktır ki diğer sanatkâr hakkında tesadüf ettiğim engellere bu zavallı ressam şahsiyetinde de rastlıyorum. Bunun da onun gibi ölüm yılı ve mütemmim eserleri hakkında büyük bir talihsizliğe maruz kalıyorum.

Aynı devrin müteakip ressamı arasında sanatkâr hüviyeti yanında daha çok ilim mevcudiyetiyle tanınan Alâeddini—Seryanus سریانوش علاءالدین vardır ki, menakiplerin kayıtlarına nazaran: Mevlâna zamanında derviş olmuş resamlardandır. Bilhassa mezkûr vesikalardaki bildirişlerde kendisinin bir gece rüyada herhangi bir sebepten idamına lüzum görülmüş ve fakat idama giderken Mevlâna'ya yolda tesadüf ve şefaati üzerine serbest bırakıldıktan sonra bende olmuştu. Bundan sonra, hakikî bir itikat içinde Mevlâna'nın yolunda yürüyerek, mürşidinin dikkatini celbetmeğe kendini vermiştir. 6)

Bu suretle pek az zaman içinde dikkati çekebilecek bir mevcudiyete erişmiştir. Menakiplere göre : bir çok defalar Mevlâna'nın sohbetlerine devam etmiş ve mevlâna'ya ait pek zengin nakilleri vardır. Hattâ, oradaki hatıralarda kendisine bu ismin Mevlâna tara-

6) Eflâkide muhtelif bildirişler arasında bir gün Ahi Ahmet ile aralarında sema ve raks üzerece ceryan etmiş bir münakaşadan bahis vardır. Seryanus'un dini mevzularında üstün bir kuvvete mâl olduğu pek açık bir surette anlatılmaktadır.

findan verildiği zikredilmektedir. İlk zamanlarda Müslüman olmadığı ve fakat Mevlânaya intisap ettikten sonra İslâmiyeti kabul ettiği kayıt olunmaktadır. O zamanki Mevlâna mensupları arasında yüksek ilim mevcudiyeti yanında bir o kadar da sanatta değeri vardı. Fakat birinci hüviyeti hakkında ne kadar geniş kayıtlara tesadüf ediyorsam maalesef resimdeki mevkii hakkında pek muhtasar işaretlere mâlik bulunuyorum.

Konyalı olması büyük bir ihtimal dahilinde olan sanatkârın hayatının diğer taraflarını göstermek için bugün elde mevcut vesikalar yalnız Mevlevî menbalara inhisar etmektedir. Bilhassa, bu vesikalarda pek kapalı bir surette duran sanat mevcudiyetinden ziyade daha çok ilimdeki faaliyetleri etrafında toplanmaktadır.

Nitekim bu noktaya temas eden bazı *satırlarda* onun bir çokları ile ilim münakaşalarında bulunduğunu ve karşısındakilere daima üstün geldiğini anlatmaktadır. Binaenaleyh, pek kısa olarak dokunduğum bu ismin, sanat heyecanlarına dair misallerini vermekten istemiyerek mahrum bulunuyorum.

Aynı devirde Şahabeddin isimli bir ressam geçmektedir. Bilhassa, ismin menakiplerde Mevlâna'dan bahseden sahifelerde zikredilmesine bakarsam her halde yakın müridlerden biri olduğuna hükmedebilirim. Sanat hayatına temas eden haberler maalesef pek ufak satırları tecavüz etmemektedir. Meselâ: Mevlâna bizzat (Divan-kebir cild 2) de yazdığı şiirler arasında bu ismi zikretmektedir. Herhalde Mevlâna'nın bahsettiği bu isimle Eflâk'inin geçtiği ismin aynı şahıs olabileceğini düşünüyorum. 7)

Fakat, gerek Divan-kebirde ve gerek Eflâkî'deki *kayıtlar da* sanatkârın hayatını tamamiye izah etmekten çok uzaktır. Her iki kitabın yazılışlarındaki gaye göz önünde tutulacak olursa bu hususta iki *me'hazin de* kabahatli olmadıklarını anlayabiliriz. Bunların haricindeki bütün menbalar ise aynı düşünce ve faaliyeti veriyorlar. Binaenaleyh, Mevlevî menbalarının dışında pek çok eserleri gözden geçirdiğim halde, bu husustaki aradıklarımı bulmuş değilim. Bende bu zaruret ve mecburiyet karşısında sanatkârın yalnız adını haber vermekle iktifa ediyorum.

Mevlâna sağlığında derviş olan ressamlardan biri de Kaluyan'dır.

7) Mevlâna bu şiirlerinde Konyanın o zamanki medreseleri arasında Akinci adile bir medrese bulunduğundan ve içinde hüner sahibi pek çok dervişler ikamet ettiğinden bahsetmektedir. Mezkûr medrese bugün ortada olmamakla beraber şimdiki Kız muallim mektebinin olduğu yerde bulunuyordu.

Mevlevî menbaları kendisinin yaşadığı yılların sanat hayatında pek kuvvetli olduğunu kaydediyorlar. O da Alâeddin Siryanuş gibi Mevlâna'yı tanıdıktan ve kendisine intisap ettikten sonra İslâmiyeti kabul etmiştir. Bilhassa, resimde aynı branşta çalıştığı Aynüddeve ile uzun müddet arkadaşlık etmiş ve menakiplerdeki bir çok hikâyeler Kaluyan ağzından naklolunmaktadır. Sanatkâr, asıl itibarile Konyalı zengin bir âileye mensuptur. Mezkûr ailenin ismi Beyşehir'deki Eşref oğlu camiine ait (696) tarihli bir vakfiyede geçmektedir.

Bu vesikadan pek güzel anlıyorum ki mezkûr âilenin Konya haricinde müteaddit arazisi bulunuyordu. Vakıa, bu âilenin Konya'daki mevcudiyetine dair yaptığım araştırmalarda henüz bir vesika bulunmuş değilim. Mamafî, yukardaki vakfiyeden Beyşehir'de ikamet ettiklerine dair bir düşünce hatırıma geliyorsa da; Sivasta (1271) tarihli bir taşta sanatkârın adı Kâluyanül Konevi كالويان القنوي diye geçmektedir. Belki de sanatkâr doğrudan doğruya Konya'da doğmuş ve fakat âilesi Beyşehir'de ikamet ediyordu.

Binaenaleyh, taş vesikalara göre de sanatkârın iyi bir mimar ve heykeltıraş olduğu anlaşılmaktadır. Kaluyanın ne kadar müddet Beyşehirde ikamet ettiği belli değildir. Yalnız, muhtelif tarihli vesikalara nazaran bazan Antalyada, bazan Iğında, Akşehirde, Sivasta ve hayatının büyük bir kısmını da Konyada geçirmiştir. Kıymetli sanatkârın ressamlıktaki faaliyetlerine ait izler, âbideler üzerinde işlediği süs ve plâstik örnekleri veren desenlerdir ki, bu eserlerle onun asıl branşı olan portreleri kadar belki canlı ve onlar kadar belki kuvvetli misaller olduğunu göstermektedir.

Bilhassa, sanatkâr Antalya (1219), Iğın (1267, Sivas (1271) deki eserleri Mevlânaya intisap ettiği ve fakat henüz Müslüman adını almadığı zamanlarda vücade getirdiği gibi, Nalıncı türbesi (1200), Sahîbata (1283), Karatay (1251), İnce minare (1263) eserlerinde ise İslâm dinine döndükten sonra *Kelûk bin Abdullah* imzasını kullanmıştır. bütûn bunlara rağmen belki de sanatta Kaluyan adında bizim Müslüman bildiğimiz bir ismi taşıyordu ki mezkûr isim Türkler arasında hususile Müslümanlarda müteaddit âilelerde ad olarak geçmektedir. 8)

8] Y. Aykut bu ismi Gölük şeklinde kabul ediyor. Halbuki Kelûk bin Abdullahın doğrudan doğruya Müslüman olması benim henüz kabul edemeyeceğim bir iddiadır. Meselâ ismin sonunda Abdullah ek kelimesinin bulunması onun pek kat'i olarak sonradan Müslüman olduğunu isbat ettiği gibi Selçukîler devrinde bu türlü Müslüman adlarla bir çok şahısları hatırlıyorum. Mevlevî menbalarındaki mevcut kayıtlar da benim bu fikrimi tamamiyle haklı göstermektedir.

Bu meseleye dair Garpli müdekkiklerden söz açanlar, ya onu doğrudan doğruya bir Müslüman adı *Kelûk bin Abdullah* كلوك بن عبدالله ismile zikrediyorlar, ve vahut (Sivas Divriki S. 21. Nota 4) olduğu gibi, bu hususta bazı noktaları kaydediyor. Meselâ. Orada CL. Huart (konia.S.163.) dan naklen verilen izahlar arasında Kâluyan isminin menşei hakkında bir takım mütalâalar ileri sürülmektedir. Bunların içerisinde İmparator Jan'ın alemini misal alarak aralarında Yunanca Kaluyanist kelimesile nisbet arayanlar olduğu gibi, fikirlerini bir neticeye bağlamadan bazı düşünceler ileri atmamakla iktifa edenler de vardır.

CL. Huart, Kaluyan ismini Rum farzediyor ki ben bu kanaati biraz tuhaf buluyorum. Aynı düşünce (Sahip Ata Oğulları ile eserleri S. 120/121) iddia olunmaktadır ki, CL. Huart'ın fikri gibi çürüktür. Mekitarist (Kalenkaryan mecmuası nota) kelimeye istikaklardan bir araştırma yapıyor Kel— kuvvet, Kelgh— Cüzellik, Uğ heceleri Kenglug ismini teşkil diyor. Her halde, çok zamandanberi ortodoks Türk aile isimlerini teşkil eden bu kelimeler cemi olarak Kenglugyan istimal olunmuştur. O halde Kâluyan كالويان Kelukyan كالوكيان suretinde farz ettiği bu iki ad bir isimden ibarettir.

Taş üzerinde resmin en ince detaylarını işlemiş bir Konya mektebi karakterini tamamen tatbik etmektedir. Bütün eserlerde Asya'nın muhtelif sanat unsurları pek parlak ve cazip bir fırça ile ortaya konulmuş gibidir. Doğum yılına dair Mevlevî ve başka menbalarda bir kayıt bulunmamakla beraber, muhtelif tarihlerde yaptığı eserlerden uzun yıllar hayatta kaldığını görüyorum. Ondan sonra, ne gibi eserler meydana getirmiştir ve nerede vefat etmiştir bu noktalara aydınlık verecek vesikaları çoktanberi aradığım halde bulmak fırsatından uzak bulunuyorum.

Yalnız, Konyalı Ahmed'in bunun talebesi olması büyük bir ihtimale kabul olunabilir. Mezkûr, sanatkârın çini resimlerinde büyük faaliyeti vardır. her halde, muhtelif eserler işlemiş olmasına ihtimal verdiğim sanatkârın (1218) tarihli Sivastaki eseri, ustasının muahhar zamanlarda yapmış olduğu örnekler arasında bulunduğu için, mezkûr eseri de kendisinin olgun zamanlarına ait misaller yanına kaydetmek lâzımdır. Bu eserlere göre: ressam Ahmet sanatta kendisine pek iyi bir mevki temin edebilmiş ve en ziyade dekoratif mevzularda kendisini saydırmıştır.

Bilhassa, üstadı Kaluyan'ın (1300) yıllarına yaklaşan sanat faa-

liyetleri yanında bir çok iç mimamî süslerin vücade getirilmesine iştirâk ettiği her halde ihmal edilmeyecek bir sualdir. Fakat mezkûr tarihe kadar meydana konulmuş eserlerin pek çoklarında pek zengin iç süsleri olduğu halde imzası bulunmamakla beraber, Sivas'ta işlediği eserler arasında stil itibarile büyük bir yakınlık görüyorum, ki bunların da aynı sanatkâr elinden çıkmış olmalarına inanıyorum. Konya'lı Ahmet 13 cü asrın üstün bir dekorcusu ve fakat hayatı tamamen karanlıktan kurtulamamış bir sanatkâridir. 9)

14 cü asırda ise Hacıyülmevlevî ince zevk ve hissile Akşehirde herkesin tanıdığı bir ressamdır. Bu da diğerleri gibi Konya mektebinde tezyini resmi ele geçirmiş ve kuvvetli örnekler vermeye başlamıştır. Nereli olduğuna dair kat'î bilgim olmamakla beraber, orada sanat yapmasına bakarsam Akşehirli olabileceğini düşünebilirim. Taş üzerinde dekoratif eseri, bir mezar taşını süslemektedir. Eser, Mahmut Hayrani türbesinin sol tarafına düşen Çiçek Hatunun کچک حاتون kabrinin iç yüzündedir ki, sanatkârın imzası (resme Hacıyülmevlevî رسم حاجی المولوی) suretinde mabkûktur. 10)

Kendisine ait daha bazı eserlerin olmasını umuyorsam da geçen zaman arasında kaybolmuştur. Bilhassa, saray âilesinden bir hatunun kabrine ait vazifeyi kabul etmesi, kendisinin aynı zamanda saray mensuplarından olabileceğini ümit ettirmektedir. Hacıyülmevlevî ile Türk ressamlığının Selçukîlerden Osmanlılara ne suretle intikal ettiğine vakıf olabiliyoruz. Bu hal, şimdiye kadar ayrı ve rabitasız bir surette incelenen Selçukî devri sanatının bir kül olarak Osmanlılar elinde yaşadığını izah edebilirim. Osmanlılar devrinde daha Bursa mektebi başlamadan evvel Selçukî mektebi tekniği ressam Ahmet bin Abdullah gibi muakiplerle devam ediyordu.

9) Bu adı ilk defa Vanberchem Anadolu'da Arapça kitabeler başlıklı yazısında malûm etmişti. Fakat Sanatkârın şahsiyetini daha fazla aydın edecek işaretleri yapmamaktadır. Mevlevî menbalarda ise bu nokta üstüne hiç bir kayıt yoktur. Ben yalnız Kelük b'n Abdullah'ın Mevlevî olmasından talebesinin de aynı yolda bulunabileceğini düşünüyorum.

10) Sanatkârın daha bazı eserleri bulunduğunu A. Tevhidin notunda okumuştum. Yakın zamanlarda aynı ismi ve eseri R. Melûl Akşehir mezar kitabelerini toplayan kitabında tekrarlamıştır. Mezkûr eser içinde sanatkârın çalışma tarzına ait daha bazı örnekler vardır. Ora ya bakabilirsiniz.